

## ارزیابی اثرات توسعه گردشگری بر کاهش میزان فقر و توانمندسازی اقتصادی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان پارس آباد مغان)

بهروز محمد یگانه<sup>۱</sup>

دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

مهدی چراغی

استادیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

ثریا نصیری

کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی و گردشگری

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۲/۳۰

### چکیده

گردشگری به بزرگ‌ترین صنعت خدماتی جهان از نظر درآمدزایی شناخته شده و اثرات آن تغییرات اقتصادی زیادی را در پی داشته است. هدف مقاله حاضر برای بررسی اثرات توسعه گردشگری بر کاهش میزان فقر و توانمندسازی اقتصادی خانوارها روستایی شهرستان پارس آباد می‌باشد. تحقیق حاضر از نظر نوع کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی - تحلیلی و برای گردآوری داده‌ها از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق، ۱۳ روستا مورد مطالعه در شهرستان پارس آباد می‌باشد که طبق فرمول کوکران ۳۵۲ خانوار به عنوان حجم نمونه تعیین و با استفاده از روش نمونه‌گیری سیستماتیک پرسشنامه‌ها تکمیل شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از امار توصیفی و استنباطی (ویلکامسون و t دوجفت) استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، وضعیت شاخص‌های اجتماعی مؤلفه‌های افزایش سطح بهداشت، افزایش ماندگاری در روستا و افزایش میزان آگاهی بر اثر توسعه گردشگری بعد از توسعه گردشگری بهبود یافته سطح معناداری می‌باشد و در شاخص‌های اقتصادی (به‌غیر از مؤلفه‌های کاهش پیش فروش محصولات تولیدات کاهش یافته می‌باشد) و شاخص‌های زیرساختی کالبدی مؤلفه‌های استفاده از مصالح مقاوم در ساخت مساکن روستا، دسترسی به جایگاه سوخت، دسترسی به زیرساخت‌ها و خدمات عمومی، شبکه ارتباطی (برق اینترنت) و کیفیت راه‌های ارتباطی بعد از توسعه گردشگری بهبود یافته سطح معنادار می‌باشد و در شاخص‌های زیست محیطی (به‌غیر از مؤلفه‌های حفظ منابع طبیعی) بعد از توسعه گردشگری بهبود یافته سطح معنادار می‌باشد.

واژگان کلیدی: گردشگری، گردشگری روستایی، توسعه روستایی، شهرستان پارس آباد مغان.

## مقدمه

سطوح بالای فقر و نابرابری درآمدی ویژگی اساسی بسیاری از نقاط جهان می‌باشد. در طی دوران ۱۹۹۰، دهک اول و دوم جمعیت در کشورهای با درآمد متوسط (۲۰ درصد فقیر کل جمعیت) تنها کم تر از ۰/۰۶ درصد تولید ناخالص داخلی دریافت می‌کردند در سال ۱۹۹۸ حدود ۱/۲ میلیارد نفر در سراسر جهان با درآمد کم تر از ۴۰۰ دلار در سال زندگی کرده و بر اساس گزارش بانک جهانی (۲۰۱۳) حدود سه میلیارد از ساکنان جهان با درآمد روزانه کم تر از یک دلار زندگی می‌کنند. اگر چه در تحقیقات بین کشوری قبلی نشان داده شده است که افراد فقیر همانند بقیه جمعیت از رشد اقتصادی نفع می‌برند. برخی از مطالعات نشان داده اند که رشد درآمد متوسط بیشترین سهم را در کاهش فقر در دهه اخیر داشته است (Gholizadeh, 2016: p, 125). از این نظر پدیده فقر که خود نمودی از توسعه نیافتگی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است، ثبات سیاسی، همبستگی اجتماعی و سلامت جسمی و روحی ملت‌ها را تهدید کرده، موجب افزایش مرگ و میر به خصوص نوزادان و مادران، کاهش متوسط طول عمر، افت کارایی انسان‌ها و در نهایت تنزل بهره وری اقتصادی می‌گردد. نگاهی به آمارهای فقر در کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهد که هر چند فقر در هر دو جامعه شهری و روستایی به چشم می‌خورد، لیکن اغلب افراد فقیر در روستاها ساکن اند و شدت فقر در مناطق روستایی غالباً بیشتر از مناطق شهری است به طوری که بیش از ۷۵ درصد از فقر جهان در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و بیش از یک سوم از مناطق روستایی در مناطق خشک و نیمه خشک زندگی می‌کنند (Morales Fernández, 2012: p, 201). Roman. & Einalian, 2016: p, 82) به عبارت دیگر توسعه روستایی با مسائل و چالش‌های متعددی مواجه است؛ زیرا که راهبرهای گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت آمیز نبوده و نتوانسته است مسائلی هم چون فقر، اشتغال، بهداشت، امنیت غذایی و پایداری محیط زیست را تامین کند، این مسئله باعث شده است که در سال‌های اخیر باردیگر توسعه روستایی مورد توجه قرار گرفته و نظریه پردازان، برنامه‌ریزان و مجریان حکومتی درصدد برآیند تا با ارائه راهکارها و استراتژی‌های جدید، از معضلات و مسائلی که گریبانگیر آن می‌باشد، بکاهند (Jalalian et al, 2014: p.206). از این رو یکی از راهبردهای که در دهه اخیر در اغلب کشورهای جهان مورد توجه بوده و نتایج مثبتی داشته است گردشگری می‌باشد (Bahrami & Shakouri, 2014: p, 2). به طوریکه، امروزه صنعت گردشگری به عنوان یک پدیده اجتماعی- اقتصادی به یکی از بزرگترین بخش‌های اقتصادی که درآمد، شغل و مبادلات ارزی را برای بسیاری از کشورها را فراهم می‌کند، تبدیل شده است که دارای اثرات تکاثری برای تحریک رشد و توسعه در طیف وسیعی از بخش‌های اقتصادی می‌باشد (UNWTO, 2014: p.5). عوامل ضروری برای توسعه گردشگری موفق شامل افزایش محصول، بازاریابی، مقررات و توسعه منابع انسانی است. گردشگری یکی از بخش‌های کشورهای در حال توسعه است (Longwood and Nosretti, 2011: p. 189) به طوری که گردشگری در کشورهای در حال توسعه به طور مداوم برای ایجاد اشتغال و کسب مقدار زیادی از ارز خارجی به منظور تثبیت توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور است. همچنین در حفظ تنوع محیط‌های طبیعی و فرهنگی کشورها کمک می‌کند. ما باید صنعت گردشگری را با پشتیبانی دولت، ابتکارات جدید،

اقدامات و برنامه‌هایی برای نفوذ به خارج از کشور برای حفظ موقعیت خود به شدت توسعه دهیم (2014:p.235). در نهایت می‌توان ادعا نمود که فعالیت گردشگری تأثیرات مثبتی بر اقتصاد عمومی، به‌ویژه در سطح محلی دارد. توسعه صنعت گردشگری موجب افزایش معیشت خانواده‌ای محلی، بهبود وضعیت کسب‌وکار آن‌ها جهت ایجاد شرکت‌های کوچک و رفع تنگناهای زیربنایی در صنعت گردشگری در جهان در حال رشد می‌باشد که توسط عوامل مختلف از جمله رشد گردشگری بین‌المللی، رشد درآمد گردشگری، که در کل پیگیری می‌گردد (UNWTO, 2015:p.5). منطقه مورد مطالعه روستاهای شهرستان پارس‌آباد مغان، گرم‌ترین منطقه استان اردبیل است، جاذبه‌های گردشگری پارس‌آباد مغان به‌عنوان دومین شهرستان استان، در شمالی‌ترین نقطه استان اردبیل است وجود پایانه مرزی بيله سوار و از نظر انسانی و رودخانه‌های مهم ارس و قره‌سو (دره رود) از نظر طبیعت در اقتصاد و کشاورزی، نقش اساسی دارد و حیاتی این شهرستان به شمار می‌رود. صنایع دستی این شهرستان دارای شهرت منطقه‌ای و جهانی است لذا با توجه به چشم اندازه‌ای متعدد که در مناطق روستاهای شهرستان پارس‌آباد وجود دارد، توسعه گردشگری می‌تواند در کاهش فقر روستایی روستاهای شهرستان پارس‌آباد مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین پژوهش حاضر سعی می‌کند تا به این سوال پاسخ دهد:

۱- توسعه گردشگری چه اثراتی بر روی توانمندسازی و فقر خانوارهای روستاهای مورد مطالعه داشته است؟  
در این میان پژوهش حاضر با روش کمی و کیفی انجام شده یک داده کمی از طریق سطح توصیفی - تحلیلی و تبیینی - جمع‌آوری و با استفاده از نرم افزار spss تجزیه و تحلیل گردید. داده کیفی از طریق مطالعات میدانی (مصاحبه و مشاهده) جمع‌آوری شده است. به منظور مطالعه آثار توسعه گردشگری بر کاهش میزان فقر و توانمندسازی اقتصادی خانوارها با روستایی انتخاب گردید که به از لحاظ متغیر و برای متغیر وابسته (توسعه پایدار)، و در نهایت از دیدگاه ساکنین دائمی در روستاهای نمونه ۴ شاخص (اقتصادی، اجتماعی، کلبدی و زیست محیطی) به اقدام به تهیه و تدوین با طیف لیکرت گردیده است جهت ارزیابی پایایی داده‌ها از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد، که برای شاخص‌های گردشگری ضریب ۰/۷۹ درصد و برای توسعه پایدار ۰/۸۲ درصد به دست آمد که نشان از رضایت بخش بودن داده‌ها برای انجام تحقیق می‌باشد. جامعه آماری تحقیق ۱۷۵۴۹ نفر بوده است که بر اساس فرمول کوکران تعداد ۳۵۲ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب گردید برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون ویلکامسون و t دوجفت استفاده شده است.

#### ادبیات پژوهش - پیشینه

پیشینه پژوهش حاضر در سال‌های اخیر، تعدادی از مطالعات داخلی موجود؛ تاثیر گردشگری بر اشتغال بر رشد اقتصادی و .. مورد توجه قرار داده اند و معمولاً پژوهش‌های انجام شده به جنبه‌های تأثیر بر فقر توجه کمتری داشته اند و مطالعات در زمینه به صورت میدانی است؛ بنابراین این پژوهش تاثیر گردشگری بر کاهش فقر در کشورهای منتخب که نتایج حاصل از آن مورد استفاده‌ی برنامه‌ریزان اقتصادی کشورها قرار گیرد و در ادامه مقاله به صورت زیر سازماندهی می‌شود. بخش اول شامل مطالعات صورت گرفته مرتبط با موضوع تحقیق است و در بخش دوم مبانی

نظری الگو می‌پردازیم در قسمت سوم مقاله روش تحقیق، معرفی متغیرها، تعیین تحقیق ارائه شده است و در انتها نتیجه‌گیری انجام شده است. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع، بخشی از مهمترین تحقیقات داخلی و خارجی که در ارتباط با تحقیق حاضر صورت گرفته و در دهه اخیر مطالعاتی مختلف در زمینه گردشگری و فقر روستایی انجام گرفته که به تعدادی از آنها اشاره شده است.

هدف از تحقیقات صورت گرفته‌ی هوشمند و همکاران در سال (۱۳۹۲) در مقاله ای تحت عنوان " بررسی تاثیر گردشگری بر کاهش فقر در کشورهای منتخب در حال توسعه طی دوره زمانی ۲۰۰۹-۱۹۹۷ " این تحقیق با استفاد از روش‌های مدل داده تابلویی به این نتیجه رسیده است که تاثیر گردشگری بر کاهش فقر به گونه ای است که افزایش یک واحدی در این متغیر منجر به افزایش به میزان ۰/۰۰۲ در شاخص فقر انسانی می‌شود.

فیروزآبادی، و همکاران (۱۳۹۳)، نقش گردشگری در توسعه اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بهشهر، در پژوهشی دریافت کردند، برنامه‌ریزی گردشگری میتواند در این ناحیه موجب تنوع اقتصادی محلی و رونق فعالیت‌های اقتصادی به صورت سازمان یافته در حوزه گردشگری شده و زمینه توسعه پایدار روستایی را فراهم آورد (Darubshi et al., 1399: 369).

شکوری و بهرامی در سال (۱۳۹۳) در مقاله تحت عنوان " بررسی تاثیر گردشگری روستای بر فقر کاهش شهرستان ری (روستای قلعه نو و کلین)" این تحقیق هدف، کاربردی و از لحاظ نحوه‌ی جمع آوری‌های داده‌های ترکیبی از روش اسنادی - پیمایشی است ابزار گردآوری داده‌های این پژوهش، پرسشنامه با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ به دست آمده به این نتیجه رسیده است که گردشگری روستایی می‌تواند تاثیر مثبتی در افزایش اشتغال سودآوری به‌روزی، در اقتصاد سطح محلی، ملی و منطقه داشته باشد و لذا منجر به کاهش فقر و بهبود معیشت پایدار روستاها شود.

مصطفی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله با عنوان " تاثیر گردشگری بر کاهش فقر در ایران مورد مطالعه همدان" این تحقیق با استفاده از فرمول کوکران، برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع آوری شده از طریق پرسشنامه‌ها، از روش تحلیل سلسله مراتبی و تحلیل‌های آماری استفاده شده و به این نتیجه رسیده است که درآمد سرانه گردشگری در کوتاه مدت و بلند مدت تاثیر منفی و معنی داری روی فقر دارد و در واقع می‌توان از درآمد حاصل از گردشگری برای بهبود وضعیت فقر و کنترل فقر بهره گرفت..

دلر<sup>۱</sup> در سال (۲۰۱۰) در مقاله ای تحت عنوان " فقر روستایی گردشگری و بی‌اختیاری فضایی در نرخ فقر مطالعه موردی ایالات متحده در طی دوره زمانی ۲۰۰۰-۱۹۹۰" استفاده از روش‌های رگرسیون وزنی جغرافیایی (gars) به این نتیجه رسیده است که گردشگری و تفریح به عنوان اندازه‌گیری ان نقش کمتری در توضیح تغییرات در نرخ فقر و تنوع فضایی و در ارتقاء گردشگری و تفریح به عنوان یک استراتژی ایفا میکند

<sup>۱</sup> Diller

برات<sup>۱</sup> در سال (۲۰۱۵) در مقاله ای به عنوان " بررسی اشتغال در بخش گردشگری بر معیشت محلی ( مطالعه موردی غرب اوگاندا)" روش انجام این تحقیق توصیفی -تحلیلی می باشد و برای گردآوری داده ها از روش های کتابخانه ای و میدانی (پرسشنامه، مشاهده و مصاحبه استفاده کرده و به این نتیجه رسیده است که سیاست های گسترده گردشگری در کاهش فقرموفقیت آمیز بوده و گردشگری منبع اصلی درآمد پیش از ۸۰ درصد از خانوارها می باشد.

اوکیچ<sup>۲</sup> و همکاران سال (۲۰۱۲) در مقاله ای با عنوان "گردشگری روستایی جایگزینی برای توسعه پایدار، لوآندا، کنیا" این تحقیق با رویکرد توصیفی - تحلیلی مبتنی بر مطالعات اسنادی و کتابخانه ای میدانی پیمایشی، با نرم افزار- spss به دست آمده به این نتیجه رسید گردشگری به توسعه کشاورزی و تجارات در توسعه روستایی منجر شده و مکملی برای فعالیت های اقتصادی - اجتماعی و کاهش مهاجرت در منطقه مورد مطالعه شده است.

### رویکرد نظری و مفهومی

گردشگری از نظر لغوی از کلمه لاتین Tourism به معنای گشتن اخذ شده که ریشه در لغت لاتین Tour به معنای دور زدن و رفت و برگشتن به مقصد را دارد، «گردشگری معادل واژه انگلیسی توریست می باشد و منظور از آن هر فردی است که فعالیت گردشگری انجام می دهد (Rangi Abadi et al. 2010:p. 2 and Farouki, 2012:p. 33). در فرهنگ لغات فارسی، گردشگری را چنین تعریف کرده اند: «در سفر کردن و شناخت؛ مسافرت برای تفریح و سرگرمی؛ و سفری که در آن مسافر به مقصدی می رود و سپس به محل سکونت خود بازمی گردد؛ بنابراین، گردشگری به جابجایی موقت مردم مکانی خارج از محل زندگی و کار معمولی شان اطلاق شده است Nasser Pour (et al., 2018:p. 215).

(Qadiri Masoum et al, 2015:p.3). در فرهنگ لانگمن گردشگری به این معنا است مسافرت و تفریح برای سرگرمی، در فرهنگ لارنس گردشگری به معنای تفریح (لذت با رضایت) آمده است (Niti, 1399: 460) به طوری که «گردشگری مجموعه کارهایی که یک فرد در سفر و در مکانی غیر از محیط عادی خود برای مدتی که کمتر از ۲۴ ساعت بیشتر از یک سال نیست، انجام می دهد و هدف آن سرگرمی، تفریح، استراحت، ورزش، دیدار با اقوام و آشنایان، کسب و کار، مأموریت، شرکت در سمینارها، درمان، مطالعه، تحقیق، فعالیت های مذهبی و فعالیت های از این قبیل است (Darvishi et al., 1397: 270). اصطلاح توریست اولین بار در سال ۱۳۹۷ توسط جامعه ملل مورد استفاده قرار گرفت و امروزه گردشگری به عنوان یکی از پدیده های مهم منتج از دیدگاه علوم مختلف نظیر اقتصاد، جامعه شناسی و جغرافیا مورد بررسی قرار می گیرد به همین دلیل تاکنون تعاریف متعددی از گردشگری با توجه به موضع دیدگاهی هریک از شاخه های علوم نامبرده صورت گرفته است (Lopez-Mosquera, & Sanchez, 2011: p. 15). از دیدگاه شلی و میچل<sup>۳</sup> (۲۰۰۶)، گردشگری می تواند با ارتقای مشاغل غیر تخصصی و ارائه مشاغل نیمه وقت یا

<sup>1</sup> Bright

<sup>2</sup> okech

<sup>3</sup>. Shelley and Mitchell

فصلی (که پس از آن به استغدام افراد در اشتغال درازمدت منجر می‌شود) به کاهش فقر کمک پشمگیری کند. همچنین صنعت گردشگری، از طریق افزایش میزان کارایی به‌وسیله رقابت بین شرکت‌های گردشگری داخلی و گردشگری بین‌المللی، رشد اقتصاد کمک می‌کنند (Mshenga, et al. 2010: p.971). به نظر می‌هایچ، گردشگری می‌تواند به طور بالقوه در توسعه اقتصادی جامعه میزان مشارکت کرده و به حذف شکاف در حال گسترش بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه کمک کند به نظر وی توسعه گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با آن در کشورهای در حال توسعه به کاهش نابرابری بین مناطق داخلی کشورها از طریق تسهیل فرآیند توسعه اقتصادی و اجتماعی منجر خواهد شد (Mihalič, 2002:p.81). با توجه به رشد و اهمیت اقتصادی گردشگری می‌توان این صنعت را ابزاری مناسب برای توسعه اجتماعی و اقتصادی مقصدها شمرد و رایج ترین دلیل توسعه گردشگری - به ویژه در کشورهای در حال توسعه و همچنین به عنوان یک بخش عمده اقتصادی منبع مهمی برای اشتغال درآمد و ارزآوری است (Sharpley and Talqr 2008:p.15). طبق نظر هریسون و اسکپانی از دهه ۱۹۷۰ گردشگری ابزاری برای تویعه بوده است و نقش آن در کاهش فقر از اواخر دهه ۱۹۹۰ مورد توجه قرار گرفت و از آن زمان گردشگری حافی فقر به سرعت به روشی شناخته شده و در جهت کاهش فقر تبدیل شد (Wiring, 2008: p. 62). بانک توسعه آسیا «فقر را به‌عنوان محرومیت از دارایی‌های اساسی و فرصت‌هایی را که انسان سزاوار آن است تعریف کرده است. البته باید توجه داشت که فقر، محرومیت و طرد شدن اجتماعی اصطلاحاتی هستند که غالباً به یک معنی به کار می‌روند، اما در حقیقت به نحو نامحسوسی متفاوت هستند (ADATO etal 2006:p. 229-230). فقر، وضعیت مطلقی است که با موقعیت اقتصادی و قدرت یک خانواده یا فرد مربوط است ولی محرومیت اصطلاحی نسبی است که نشان می‌دهد برخی جوامع، خانواده‌ها یا افراد نسبت به دیگران از منابع کمتری برخوردار دارند. «طرد شدن اجتماعی نسبت به فقر اصطلاح وسیع‌تری است و به شرایطی اطلاق می‌شود که خانوارها و افراد از جامعه اصلی به حاشیه رانده می‌شوند. مهم‌ترین تعاریف ارائه‌شده از فقر در قالب جدول (۱) به آن ارائه شده است.

جدول (۱): تعاریف فقر

(Iceland, Bauman, 2007: 378)	فقر به معنی فقدان حداقل درآمد و فقیر به معنای کسی است که از این حداقل درآمد کمتری دارد.
(Askari and Ghafoorzadeh, 2013:p. 57)	فقر عبارتست از فقدان قابلیت‌های کلیدی و همچنین درآمد یا آموزش ناکافی، فقدان سلامت، نامنی، اعتماد به نفس پایین، حس ضعف و ناتوانی و فقدان حقوقی نظیر آزادی بیان
(Zaruki and Shahmiri Shoormasti, 2012: p. 227)	فقر، محرومیت از امکاناتی نظیر غذا، مسکن و دارو تلقی می‌شود
(Shahsavari et al., 1399: 278)	فقر، قویترین و شایع‌ترین مصیبتی است که بشر همواره با آن دست به‌گریبان و جوامع انسانی را گرفتار خودش می‌کند

Source: Resaerch findings, 2019

فقر مطلق: که بر پایه حداقل معاش<sup>۱</sup> شکل می‌گیرد و منظور از آن، حداقل نیازهایی است که برای حفظ زندگی لازم است. به این ترتیب فقر مطلق به‌عنوان ناتوانی در کسب حداقل استانداردهای زندگی تعریف می‌شود. فقر مطلق بستگی به چگونگی تعریف حداقل معاش دارد. بنابراین در تعریف فقر مطلق معمولاً عدم توانایی فرد یا خانوار را تأمین حداقل انرژی سرانه در روز (برحسب کالری) و تأمین پوشاک، سرپناه. بهداشت و درمان مورد نیاز معیار

<sup>۱</sup> subsistence.

می‌دانند؛ اما در صورتی که در جامعه افراد و خانوارها قادر به تأمین بیش از ۸۰ درصد کالری مورد نیاز خود نباشد گفته می‌شود که در آن جامعه فقر مطلق شدید وجود دارد (Rav allion, 2912:12).

### توانمندسازی

توانمندسازی<sup>۱</sup> واژه‌ای است که در علوم سازمانی بسیار مورد استفاده قرار گرفته است، ولی روی تعاریف آن توافقی حاصل نشده است. در عین حال بسیاری از متخصصان، توانمندسازی را ایجاد وضعیتی برای افراد می‌دانند که آن‌ها احساس نمایند بر سرنوشت خودشان کنترل دارند و می‌توانند به اهداف فردی و سازمانی دست یابند (Ssewanyana, 2009:p.139). توانمندسازی اشاره به یک حس قوی قدرت شخصی و آزادی در استفاده از قدرت دارد اگر به فرهنگ لغت آکسفورد توجه کنیم توانمندسازی در دو جزء معنی شده است (Navabakhsh et al., 2015:p. 2-4). الف) داشتن یک قدرت زیاد رسمی، اقتدار. ب) بخشی از قدرت قادر بودن اجازه داشتن از دو جزء در نظر گرفته یک جزء بیانگر یک احساس عینی و دیگری یک احساس ذهنی است. یک بعد مرتبط است با واقعیت‌های عینی چیزهایی که ما اختیار داریم و به ما اجازه داده شده است انجام دهیم بعد دیگر مرتبط است با یک احساس ذهنی است قوی از داشتن یک قدرت زیاد از کنار هم قرار گرفتن دو بعد ذهنی و عینی توانمندسازی حاصل می‌گردد که این دو بعد هیچ‌گاه با یکدیگر رقابت نمی‌کنند (Vosoughi and Sauna Habibi, 2014:p. 93).

### رویکردهای حاکم بر تحقیق

رویکرد سیستمی<sup>۲</sup>: از دهه ۱۹۸۰ میلادی که انقلاب صنعتی به وقوع پیوست و به انقلاب تکنولوژی ارتباطی یا عصر اطلاعات شهرت پیدا کرده نگرش سیستمی، به‌عنوان آبشخور فکری دوران جدید، رو به گسترش نهاد. (Mousavi et al. 2016:p. 4-5). مفهوم سیستم گردشگری با رویکرد سیستمی توسعه داده شد. رویکرد سیستمی یکی از موارد مطالعه و اهمیت گردشگری است که برای شکل‌دهی یک کل سازماندهی شده در راستای نیل به اهدافی خاص گرد هم آمده‌اند. با استفاده از این رویکرد می‌توان به بررسی محیط رقابتی سازمان، بازار سازمان و نتایج و روابط آن با دیگر مؤسسات و مشتریان پرداخت. علاوه بر این، دیدگاه سیستمی می‌تواند دیدگاهی کلان باشد و به بررسی کل سیستم گردشگری یک کشور، ایالت یا منطقه بپردازد که در آن حضور دارد. به‌طور کلی سیستم گردشگری را با دیگر سیستم‌های قانونی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی مرتبط می‌شود. در رابطه با رویکردهای توسعه گردشگری، یکی از پرکاربردترین و مشهورترین فهرست بندی‌ها در زمینه توسعه گردشگری مربوط به گتس<sup>۳</sup> (۱۹۸۷) می‌شود. او چهار رویکرد یا رهافیت عمده را با ویژگی‌های هر یک از آن‌ها را مطرح کرد: رویکرد منفعت‌طلبی یا بهره‌کشی، رویکرد اقتصادی، رویکرد فضای/کالبدی، رویکرد اجتماع محلی (Baggio and Sainaghi, 2011:p. 2).

رویکردهای توانمندسازی: رویکرد انگیزشی رویکرد شناختی این شرح ذیل شده است.

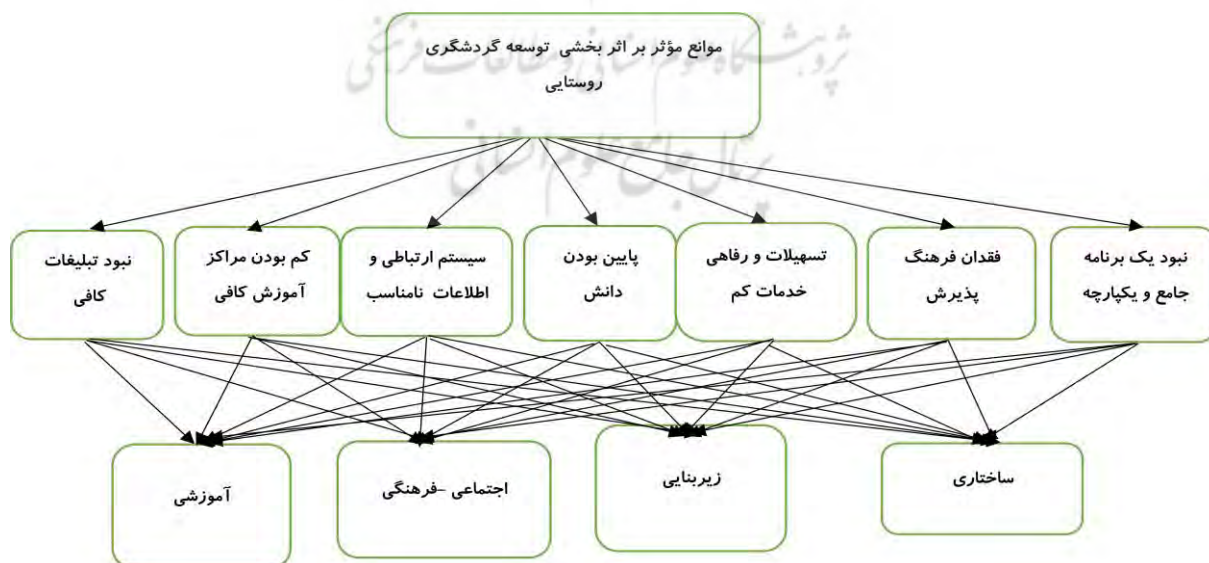
<sup>1</sup> Empowerment

<sup>2</sup> systematic approach

<sup>3</sup> Gats

رویکرد انگیزشی، در رویکرد انگیزشی، هدف تواناسازی و استراتژی آن تقویت کفایت نفس می‌باشد. بر اساس کانگر و کانتو توانمندسازی را به‌عنوان فرایندی که طی آن احساس افراد در مورد خود کارآمدی افزایش می‌یابد تعریف می‌کنند که این امر از طریق شرایطی که عجز و ناتوانی را برطرف می‌کند محقق می‌شود و این شرایط می‌تواند از طریق سازمان رسمی یا تنک نیک‌های غیر رسمی اعمال شود. (Izadi, Mohseni, 2014:p. 26-27). رویکرد شناختی، که توانمندسازی را به‌طور وسیع‌تر به‌عنوان یک حالت انگیزش درونی در ارتباط با شغل تعریف می‌کند که شامل چهار تصور درونی، احساس معنی‌دار بودن، احساس شایستگی، احساس حق انتخاب (خودتعیینی) و احساس مؤثر بودن است و بیانگر تمایل افراد به نقش‌های کاری خود می‌باشد (Mirmohammadi et al., 2014:p. 98).

رویکردهای فقر: به عنوان رویکرد درآمدی، فقر را فقط معطوف به درآمد و مصرف می‌کند و سیاست‌گذاران و تحلی‌لگران در حوزه فقر را از موضوعات قابل بررسی دیگر در این زمینه دور می‌کند اما فقر قابلیتی، فقر را فراتر از حوزه درآمدی نگاه می‌کند و درک و فهم ما از علل فقر را روشن تر می‌سازد (Ghaemi Asl et al, 1396:p. 64). رویکرد درآمدی اگرچه فقر، قرن‌ها موضوع تأملات عمومی و تفاسیر دینی بوده است، اما نخستین تلاش‌های نظام‌اند برای تعریف، اندازگی‌ای و درک آن از قرن نوزدهم آغاز شد. اولین مطالعات کمی که فقر در آن‌ها برابر با کمبود یا نبود درآمد کافی بود، در نیمه قرن نوزدهم به انجام رسید. آن دسته از تعاریف فقر که از شاخص درآمد استفاده می‌کنند، این ایده را انعکاس می‌دهند که انسان‌ها برای بقای خود به حداقلی از غذا، آب سرپناه و پوشاک نیاز دارد. با تعریف این نیازهای حداقلی و مرتبط ساختن آن‌ها باقیمت‌ها می‌توان یک خط فقر مطلق و حداقلی ساخت که آن در پیمایش‌های اجتماعی و برای تعیین تعداد افرادی استفاده می‌شود که درآمدشان آن‌ها را به زیر این خط می‌کشاند. در این رویکرد، نظریه رونتری<sup>۱</sup>، فقر را سطحی از ناکافی بودن درآمد تعریف کرد که در آن‌ها نمی‌توان حداقل نیازها مانند غذا، مسکن و غیره را تأمین کرد معیارهایی مانند خط فقر، درصد افراد ( یا درصد افراد زیرخط فقر)، شکاف فقر و جز این‌ها که به شناسایی فقیران و تعداد یا درصد آن‌ها می‌پردازند، همگی مبتنی بر رویکرد فقر درآمدی هستند (Ibrahim, 2011:p. 41).



نمودار شکل (۱): مدل مفهومی تحقیق

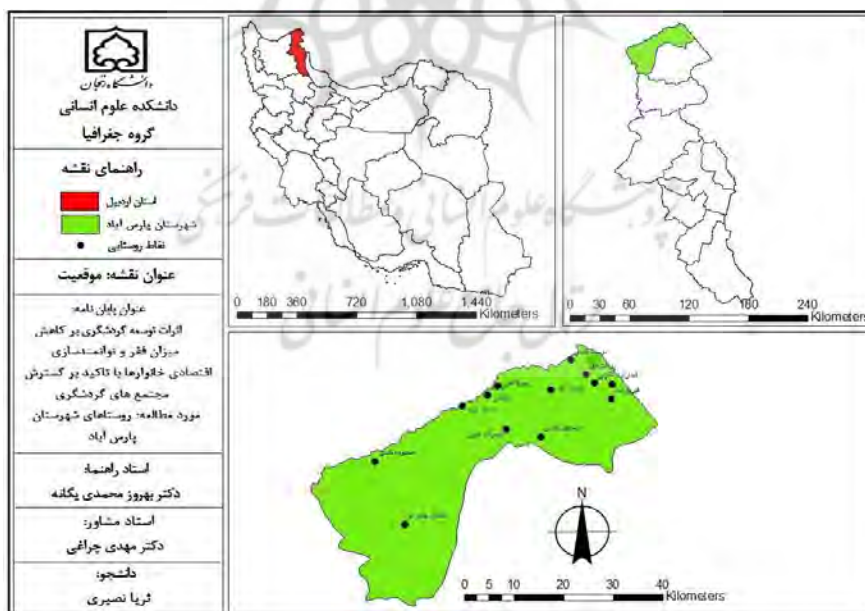
Source: (Author 2019)

<sup>۱</sup> Ronetti



### منطقه مورد مطالعه

شهرستان پارس آباد مغان جلگه‌ای نسبتاً گسترده‌ای است که با مساحتی بالغ بر ۱۳۸۳ کیلومتر مربع حدود ۱۴ درصد از مساحت استان اردبیل را به خود اختصاص داده و شمالی‌ترین شهرستان استان اردبیل می‌باشد. از لحاظ موقعیت جغرافیایی بین مدارهای ۳۹ درجه و ۱۲ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۴۲ دقیقه عرض شمالی و ۴۷ درجه و ۱۰ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۲۱ دقیقه طول شرقی واقع شده که به صورت دشت هموار شمال شرقی فلات مرتفع آذربایجان جای گرفته است. این دشت از غرب به رودخانه دره رود و از شمال به رودخانه ارس ختم می‌شود که مرز مشترک بین ایران و آذربایجان می‌باشد. همچنین از طرف شرق نیز با این جمهوری هم‌مرز می‌باشد و از جنوب نیز کوه‌های خرسلو آن را احاطه کرده‌اند (Zanganeh Asadi et al., 2015:p. 273). منطقه پارس آباد دارای اقلیم نیمه‌خشک است، حداکثر دمای ثبت شده متعلق به تیرماه با ۶/۴۲ درجه سانتی گراد است. در مقابل حداقل دمای ثبت شده در ایستگاه پارس آباد مربوط به دی و بهمن ماع با ۱۶/۵- و ۱۶- درجه سانتی گراد است. میانگین دمای بارش سالانه دوره ۴۰ ساله (۱۳۸۷-۱۳۸۴) ایستگاه در این منطقه ۲۷۱ میلی‌متر و میانگین دمای سالانه ۱۵ درجه سانتی گراد می‌باشد. بنابراین بهترین ماه‌های مناسب برای گردشگری تابستانه ماه‌های خرداد (۲۴/۵)، تیر (۲۷/۲)، مرداد (۲۶/۹)، شهریور (۲۲/۳) می‌باشد این شهرستان بر طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ دارای ۴ بخش، ۲ شهر، ۵ دهستان و ۳۳۴ آبادی دارای سکنه است (Statistics, 2016). موقعیت منطقه مورد مطالعه در کشور، استان اردبیل و شهرستان پارس آباد مغان در نقشه (۳-۱) ارائه شده است.

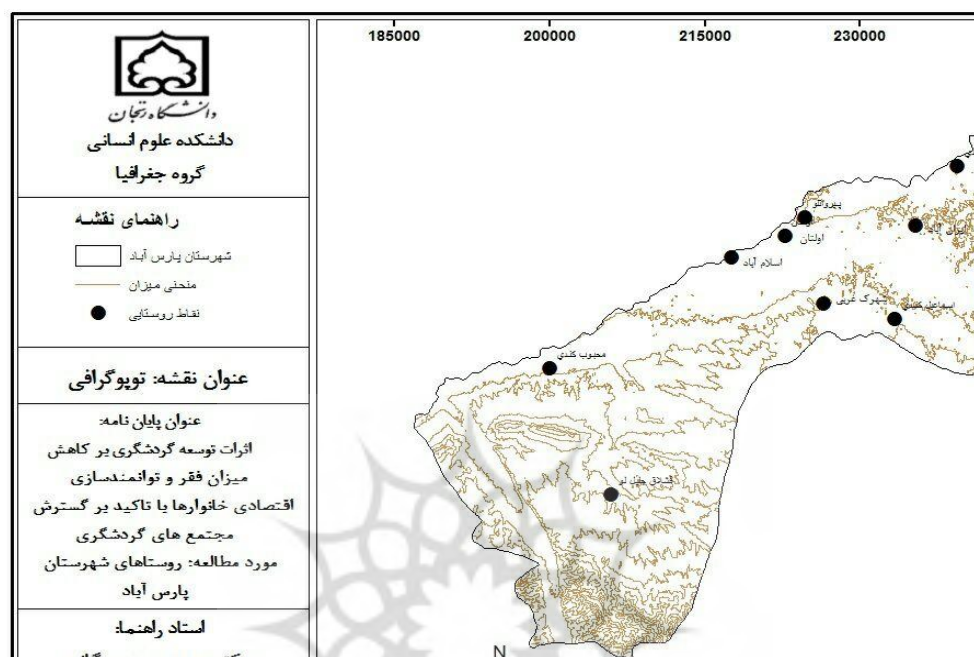


نقشه شکل (۲): موقعیت منطقه مورد مطالعه در کشور، استان اردبیل و شهرستان پارس آباد

Source: (Drawn by the authors 2016)

منطقه مورد مطالعه بین ارتفاع ۱۳۰۰ تا ۲۵۰۰ متر از سطح در دریاها آزاد واقع شده است. به طوری که مناطق جنوب این دهستان بیشترین ارتفاع را دارد که عمدتاً بین ۲۳۰۰ تا ۲۵۰۰ متر از سطح دریا است. کمترین ارتفاع از سطح دریا در محدوده دهستان در امتداد رودخانه ارس واقع شده است با در نظر گرفتن پهنه‌بندی ارتفاعی، همان‌طور که در

جدول (۳-۱) مشاهده می‌گردد بیشترین تعداد نقاط روستایی مورد مطالعه در پهنه ارتفاعی کم‌تر از ۱۵۰۰ متر پراکنده شده‌اند که شامل ۱۱ روستا می‌باشد و تعداد ۱ روستا در ارتفاع ۱۵۰۰ تا ۱۷۰۰ می‌باشد. و تعداد یک روستا در ارتفاع ۱۷۰۰ تا ۲۰۰۰ می‌باشد.



نقشه شکل (۳): توپوگرافی منطقه مورد مطالعه

Source: (Drawn by the authors 2016)

در بررسی ویژگی‌های جمعیتی، تعداد جمعیت ساختار سنی جمعیت بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۵، جمعیت شهرستان پارس‌آباد ۱۷۷۶۰۱ نفر بوده که مردان ۵۲ درصد و زنان ۴۸ درصد از جمعیت شهرستان را دارا می‌باشند از کل جمعیت شهرستان پارس‌آباد در سرشماری ۱۳۹۵، ۵۹ درصد نقاط شهری ۴۱ درصد در نقاط روستای سکونت دارند. جمعیت غیر ساکن شهرستان بسیار ناچیز و ی نفر در کل شهرستان می‌باشد.

جدول (۲): جمعیت شهرستان پارس‌آباد بر حسب جنس و وضع سکونت در سرشماری ۱۳۹۵

شرح	جمعیت	مرد	زن	خانوار
پارس‌آباد	۱۷۷,۶۰۱	۹۱,۹۵۶	۸۵,۶۴۵	۵۰,۰۸۳
ساکن در نقاط شهری	۱۰۵,۳۷۱	۵۴,۰۹۳	۵۱,۲۸۵	۲۹,۸۰۲
ساکن در نقاط روستایی	۷۲,۲۲۲	۳۷,۸۶۲	۳۴,۳۶۰	۲۰,۲۸۰

Source: Resaerch findings, 2019

برای بررسی وضعیت اقتصادی شهرستان پارس‌آباد نشان می‌دهد، بیشتر افراد فعال مورد مطالعه در بخش کشاورزی شاغل بوده و سپس بخش‌های خدمات و صنعت، بیشترین افراد شاغل را به خود اختصاص داده‌اند. در این بخش به بررسی فعالیت‌های اقتصادی از قبیل، کشاورزی، صنعت، بر اساس سرشماری عمومی کشاورزی سال ۱۳۸۲، تحت عنوان بهره‌برداری کشاورزی که حداقل به یکی از فعالیت‌های زراعت، باغداری، تولید گلخانه، پرورش دام، پرورش ماکیان به روش سنتی، پرورش زنبور عسل و کرم ابریشم مشغول بوده‌اند. اکثریت مطلق این بهره‌برداری‌ها توسط اشخاص حقیقی یا همان کشاورزان و دامداران اداره می‌شود.

جدول (۳): بهره‌برداری‌های کشاورزی برحسب نوع فعالیت و شهرستان پارس‌آباد (۱۳۹۳)

شهرستان	زراعت	باغداری	کشت گلخانه‌ای	پرورش دام سنگین	پرورش دام سبک	پرورش زنبورعسل	پرورش طیور به روش سنتی	پرورش ماهی
پارس‌آباد	۸۲,۰۸	۵۱۹۴۵	۵	۴۱۹۹	۴۶۳۵	۱۱۲	۹۲۳۸	۱۳

Source: Resaerch findings, 2019

به طوری که بررسی وضعیت منطقه مورد مطالعه صنعت به‌عنوان یکی از بخش‌های اقتصادی در توسعه اقتصادی و اجتماعی، امروزه به‌شدت مورد توجه قرار گرفته است. کشت صنعت مغان، یکی از مهم‌ترین بخش صنعتی و دام‌پروری مغان، با داشتن اراضی وسیع کشاورزی، دو هزار و ۶۰۰ هکتار باغات میوه، مجتمع بزرگ دام‌پروری، کارخانه قند، کارخانه لبنیات، کارخانه فرآوری میوه و چند واحد تولیدی دیگر از شرکت‌های منحصربه‌فرد کشور محسوب می‌شود (Statistics, 2008).

جاذبه‌های طبیعی و تاریخی و تأثیر آن‌ها در گردشگری، مطالعات انجام‌شده گویای این مطلب است که عوامل و شرایط محیطی سهم برجسته‌ای در توسعه صنعت گردشگری ایفا می‌نمایند. آب‌وهوا، نمادهای طبیعی، تنوع ناهمواری‌ها، سواحل و کنارهای رود ارس، ابنیه‌ی تاریخی (اولتان قلعه سی، تپه نادری و...) مناطق بیابانی، جنگل‌های کنار رود ارس، نهالستان کشت و صنعت و دام‌پروری مغان، آلاچیق و کومه صنایع دستی عشایر و زیبایی پوشش گیاهی از جمله جاذبه‌های طبیعی و تاریخی محسوب می‌شوند از جمله عواملی هستند که در توسعه گردشگری نقش بسزایی دارد و استفاده منطقی، مطلوب و بهینه از جاذبه‌های مذکور می‌تواند بر جذب گردشگران و ره آوردهای اقتصادی و نتیجتاً می‌تواند به توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی کشورمان منجر شود. جاذبه‌های طبیعی و تاریخی فراوانی در منطقه پارس‌آباد مغان وجود دارد

#### یافته‌های تحقیق

یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که با توجه به جدول (۴) نتایج حاصل ویژگی‌های فردی روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد از نظر جنسیت ۲۳۳ نفر یعنی ۶۶/۲ درصد شرکت‌کنندگان مرد و ۱۱۹ نفر یعنی حدود ۳۳/۸ درصد آنان زن و نیز بیشترین افراد در رده سنی ۴۰-۳۱ (۸/۵۳ درصد) و همچنین اکثریت اعضای نمونه آماری تحقیق و در حدود ۳۱۱ نفر یعنی در حدود ۸۸/۴ درصد متأهل، ۷/۶۸ درصد ۹۷ نفر یعنی ۱۲/۲ درصد دیپلم و ۳۲/۱۶ درصد دانشگاهی تحصیلات برخوردار بودند. و از نظر شغل، بیشترین تعداد افراد ۴۶/۶ درصد در مشاغل کشاورزی، ۳۸/۴ درصد و مشاغل آزاد، ۱۵/۱ درصد دولتی و سایرین می‌باشد.

جدول شماره (۴). اطلاعاتی توصیفی پاسخگویان

ویژگی‌های پاسخگویان	بیشترین تعداد	درصد
جنسیت	۲۳۳	۶۶/۲
گروه سنی	۲۰۱	۵۳/۸
تاهل	۳۱۱	۸۸/۴
تحصیلات	۹۷	۱۲/۲
	۱۱۶	۳۲/۱۶
شغل	۱۶۴	۴۶/۶

Source: Resaerch findings, 2019

## یافته‌های تحلیلی

در این قسمت به منظور مقایسه اختلاف میانگین‌های تحقیق از آزمون ویلکامسون و t دوجفت استفاده شده است که نتایج آن را زیر بیان می‌شود:

- ارزیابی وضعیت اثرات توسعه گردشگری در شاخص‌ها

با توجه به جدول (۵): برای بررسی شاخص‌های توسعه گردشگری، از آزمون ویلکامسون و توسعه گردشگری در زمان قبل و بعد استفاده شده است. نتایج آزمون ویلکامسون نشان می‌دهد، وضعیت شاخص‌های اجتماعی مؤلفه‌های افزایش سطح بهداشت، افزایش ماندگاری در روستا و افزایش میزان آگاهی بر اثر توسعه گردشگری بعد از توسعه گردشگری بهبود یافته سطح معناداری می‌باشد و در شاخص‌های اقتصادی (به‌غیر از مؤلفه‌های کاهش پیش فروش محصولات تولیدات کاهش یافته می‌باشد) و شاخص‌های زیرساختی کالبدی مؤلفه‌های استفاده از مصالح مقاوم در ساخت مسکن روستا، دسترسی به جایگاه سوخت، دسترسی به زیرساخت‌ها و خدمات عمومی، شبکه ارتباطی (برق اینترنت) و کیفیت راه‌های ارتباطی بعد از توسعه گردشگری بهبود یافته سطح معنادار می‌باشد و در شاخص‌های زیست‌محیطی (به‌غیر از مؤلفه‌های حفظ منابع طبیعی) بعد از توسعه گردشگری بهبود یافته سطح معنادار می‌باشد. بنابراین سایر شاخص‌ها (مؤلفه‌های افزایش استانداردهای زندگی، کاهش بیکاری اعضای خانواده، شبکه‌ای برق‌رسانی و روشنایی معابر و پاکیزگی هوا در روستا فاقد سطح معنادار می‌باشد).

جدول (۵): میانگین و اثرات گردشگری قبل و بعد گسترش مجتمع‌ها گردشگری (آزمون ویلکامسون)

ابعاد	مؤلفه	تعداد نمونه	میانگین قبل از توسعه گردشگری	میانگین بعد از توسعه گردشگری	آماره Z	سطح معناداری	وضعیت
اجتماعی	امیدواری به ادامه تحصیل	۳۵۲	۱۶۶،۲۹	۷۰،۴۳	-۱۱،۴۱۳	.۰۰۰	کاهش
	تهیه نیازهای آموزشی فرزندان	۳۵۲	۱۶۵،۴۳	۶۶،۴۳	-۱۱،۳۶۱	.۰۰۰	کاهش
	افزایش استانداردهای زندگی	۳۵۲	۱۳۲،۱۸	۱۰۵،۰۵	-۱،۴۳۱	.۱۵۲	فاقد رابطه
	افزایش سطح بهداشت	۳۵۲	۱۳۷،۷۳	۱۳۸،۰۳	-۱۱،۳۷۹	.۰۰۰	افزایش
	احساس برابری اجتماعی	۳۵۲	۱۶۹،۹۸	۶۵،۵۹	-۱۱،۷۴۲	.۰۰۰	کاهش
	کاهش نگرانی به آینده	۳۵۲	۱۵۹،۰۳	۱۰۲،۸۰	-۸،۹۳۹	.۰۰۰	کاهش
	کاهش مهاجرت	۳۵۲	۱۳۷،۵۱	۱۰۵،۲۶	-۶،۰۴۲	.۰۰۰	کاهش
	افزایش ماندگاری در روستا	۳۵۲	۱۲۰،۴۴	۱۲۲،۰۶	-۴،۳۳۷	.۰۰۰	افزایش
	افزایش مشارکت اجتماعی	۳۵۲	۱۵۶،۵۴	۸۱،۳۲	-۹،۷۱۴	.۰۰۰	کاهش
	داشتن نگرش مثبت به زندگی	۳۵۲	۱۶۳،۶۱	۸۰،۶۸	-۱۰،۹۳۷	.۰۰۰	کاهش
	افزایش میزان خلاقیت در روستا-	۳۵۲	۱۶۰،۹۴	۱۰۱،۳۴	-۷،۶۳۹	.۰۰۰	کاهش
	افزایش میزان آگاهی بر اثر توسعه گردشگری	۳۵۲	۱۱۴،۸۶	۱۴۵،۹۶	-۹،۲۴۹	.۰۰۰	افزایش
	افزایش میزان تحصیلات در روستا	۳۵۲	۱۵۸،۵۰	۱۴۹،۱	-۴،۴۸۶	.۰۰۰	کاهش
	افزایش پس‌انداز ماهانه و سالانه-	۳۵۲	۱۵۳،۴۱	۷۵،۲۹	-۱۲،۳۰۰	.۰۰۰	کاهش
اقتصادی	کاهش پیش فروش محصولات و تولیدات	۳۵۲	۱۱۳،۴۰	۱۳۰،۶۱	-۱،۷۵۰	.۰۸۰	افزایش
	افزایش میزان درآمد	۳۵۲	۱۴۹،۶۴	۱۱۲،۰۱	-۹،۶۸۶	/۰۰۰	کاهش
	تنوع شغلی بر اثر توسعه گردشگری	۳۵۲	۱۳۷،۱۲	۱۰۴،۰۲	-۳،۰۲۸	.۰۰۲	کاهش
	افزایش میزان پس‌انداز	۳۵۲	۱۳۹،۰۰	۸۹،۸۸	-۱۰،۷۶۷	.۰۰۰	کاهش
	کاهش بیکاری اعضای خانواده	۳۵۲	۱۳۱،۶۰	۱۲۷،۱۶	-۱،۰۱۱	.۱۳۲	فاقد رابطه
	افزایش علاقه و رضایت از شغل	۳۵۲	۱۴۵،۲۱	۷۸،۱۰	-۱۱،۳۳۷	.۰۰۰	کاهش
افزایش میزان سرمایه‌گذاری-	۳۵۲	۱۴۹،۰۱	۹۱،۷۷	-۱۲،۲۰۴	.۰۰۰	کاهش	

ارزیابی اثرات توسعه گردشگری پر... ۲۰۵

کاهش	.۰۰۰	-۱۲,۷۷۵	۷۳,۵۵	۱۶۲,۸۳	۳۵۲	خرید وسایل ضروری اولیه زندگی	
کاهش	.۰۰۰	-۱۲,۶۲۴	۷۹,۳۲	۸۵,۵۲	۳۵۲	افزایش مصرف هفتگی پروتئین در وعده‌های غذایی	
کاهش	.۰۰۰	-۸,۳۳۴	۱۰۲,۹۴	۱۸۰,۵۴	۳۵۲	افزایش دارایی‌های روستایی-	
کاهش	.۰۰۰	-۹,۳۴۳	۹۹,۷۴	۱۵۲,۸۸	۳۵۲	راه‌اندازی کسب‌وکارهای جدید	
کاهش	.۰۰۰	-۱۲,۱۱۴	۷۳,۹۴	۱۵۰,۴۱	۳۵۲	افزایش مصرف هفتگی میوه و سبزی در برنامه غذایی	
کاهش	.۰۰۰	-۸,۲۳۰	۱۲۰,۷۵	۱۵۰,۱۶	۳۵۲	کاهش احساس تورم و گرانی-	
کاهش	.۰۰۰	-۱۱,۴۴۲	۸۳,۶۱	۱۶۳,۶۷	۳۵۲	افزایش خرید و فروش واحدهای مسکونی	
کاهش	.۰۰۰	-۱۳,۲۲۲	۷۹,۶۷	۱۵۰,۱۵	۳۵۲	افزایش قدرت خرید مردم-	
کاهش	.۰۰۰	-۶,۶۰۸	۱۰۶,۹۸	۱۳۹,۳۲	۳۵۲	تسهیلات مناسب در واحد مسکونی	
افزایش	.۰۰۰	-۶,۷۰۶	۱۲۳,۲۱	۱۲۰,۵۲	۳۵۲	استفاده از مصالح مقاوم در ساخت مسکن روستا-	
کاهش	.۰۰۰	-۹,۲۷۷	۸۶,۸۱	۱۶۹,۷۱	۳۵۲	بافت و الگوی معماری مسکن-	زیرساختی و کالبدی
کاهش	.۰۰۰	-۷,۲۹۶	۹۲,۵۱	۱۶۴,۸۲	۳۵۲	حفظ بافت‌های قدیمی	
افزایش	.۰۰۰	-۵,۸۰۶	۱۱۴,۳۹	۹۴,۱۹	۳۵۲	دسترسی به جایگاه سوخت	
افزایش	.۰۰۱	-۳,۴۴۷	۹۳,۶۳	۸۵,۳۵	۳۵۲	دسترسی به زیرساخت‌ها و خدمات عمومی	
فاقد رابطه	.۱۹۳	-۱,۳۰۱	۱۱۵,۹۶	۱۳۱,۴۵	۳۵۲	شبکه برق‌رسانی و روشنایی معابر	
کاهش	.۰۰۰	-۳,۵۲۹	۱۰۶,۹۰	۱۱۷,۳۲	۳۵۲	کیفیت آب آشامیدنی	
افزایش	.۰۰۰	۱۳,۴۹۳-	۱۵۷,۳۴	۸۹,۱۴	۳۵۲	شبکه ارتباطی (برق اینترنت)	
افزایش	.۰۰۰	-۸,۹۶۹	۱۲۱,۳۷	۱۰۸,۶۰	۳۵۲	کیفیت راه‌های ارتباطی	
افزایش	/۰۸۱	-۱,۷۴۷	۱۲۳,۱۷	۱۲۵,۰۹	۳۵۲	دسترسی خدمات و امکانات حمل نقل	
افزایش	.۰۰۰	-۹,۹۹۷	۱۵۰,۰۰	۱۱۷,۳۷	۳۵۲	تخریب و افزایش خاک	
افزایش	.۰۰۰	-۶,۷۱۷	۱۳۴,۵۹	۱۱۲,۴۷	۳۵۲	تخریب و اراضی زراعی و باغی	
افزایش	.۰۰۰	-۵,۳۷۵	۱۱۴,۴۸	۱۰۵,۰۴	۳۵۲	افزایش آلودگی آب	
افزایش	.۰۰۰	-۴,۶۷۸	۱۲۲,۵۱	۱۰۳,۳۲	۳۵۲	شبکه بهداشتی جمع‌آوری فاضلاب	
فاقد رابطه	.۶۸۴	-۴۰۷	۱۰۵,۷۹	۹۶,۴۸	۳۵۲	پاکیزگی هوا در روستا	
افزایش	.۰۰۰	-۷,۹۱۱	۱۲۴,۵۴	۹۸,۴۸	۳۵۲	ورود گردشگر باعث ایجاد سروصدا	
افزایش	.۰۰۰	۱۰,۳۴۱-	۱۳۳,۷۳	۹۰,۶۳	۳۵۲	توسعه گردشگری باعث افزایش ترافیک در روزهای تعطیل	زیست‌محیطی
افزایش	.۰۰۰	-۹,۷۱۵	۱۴۰,۳۳	۹۹,۰۰	۳۵۲	گردشگری باعث کاهش کیفیت محیط‌زیست	
افزایش	.۰۰۰	-۸,۱۰۰	۱۳۳,۲۲	۹۶,۴۵	۳۵۲	گردشگری باعث شده در پاک‌سازی محیط‌زیست	
افزایش	.۰۰۶	-۲,۷۷۱	۱۱۰,۷۰	۹۲,۹۷	۳۵۲	ساخت سازه‌های بی‌رویه	
افزایش	.۰۰۰	-۳,۶۲۶	۱۰۴,۶۵	۸۹,۰۰	۳۵۲	تخریب مکان‌های طبیعی و تاریخی	
افزایش	.۰۰۰	۱۰,۴۹۵-	۱۴۳,۰۳	۱۱۸,۷۷	۳۵۲	کاهش تنوع زیستی	
افزایش	.۰۰۰	-۹,۹۲۴	۱۳۷,۱۱	۸۶,۶۵	۳۵۲	تخریب پوشش گیاهی و مرتعی	
افزایش	.۰۰۰	-۷,۲۰۷	۱۲۹,۹۸	۱۱۵,۰۷	۳۵۲	گسترش جایگاه‌های دفع زباله	
افزایش	.۰۰۰	-۸,۱۱۵	۱۲۸,۱۷	۹۳,۱۱	۳۵۲	ازدیاد گردشگری باعث افزایش زباله	
کاهش	.۰۰۰	-۸,۰۹۲	۱۰۶,۶۵	۱۶۹,۲۳	۳۵۲	حفظ منابع طبیعی	

در ادامه یافته‌ها جهت بررسی توسعه گردشگری در زمان قبل و بعد از توسعه گردشگری از آزمون t دو نمونه استفاده شده است. نتایج آزمون t دو نمونه‌ای نشان می‌دهد، با استفاده از مقدار t و با اطمینان ۹۹ درصد، می‌توان گفت که بین میانگین توسعه گردشگری در زمان قبل و بعد از توسعه گردشگری، اختلاف معناداری وجود دارد و میزان توسعه گردشگری بر توانمندسازی تاثیری ندارد.

جدول(۶):: آزمون تی دو نمونه برای ابعاد توسعه گردشگری در زمان قبل و بعد توسعه گردشگری

آزمون تی دو نمونه	تعداد	تفاوت میانگین	انحراف استاندارد	میانگین خطای استاندارد	درجه آزادی	آماره t	سطح معناداری	فاصله اطمینان ۹۵ درصد
								حد پائین حد بالا
قبل از توسعه گردشگری	۳۵۲	۳/۰۸۴۳	۰/۴۶۷۶۱	۰/۰۲۴۹۲	۲۳۰	۷/۴۰۴	۰/۰۰۰	۰/۳۱۱۲۷ ۰/۱۸۰۶۱
بعد از توسعه گردشگری	۳۵۲	۲/۸۳۸۳	۰/۳۵۰۲۷	۰/۰۱۸۶۷	۲۳۰			

Source: Resaerch findings, 2019

### نتیجه‌گیری و دستاورد علمی و پژوهشی

به طوری که در سال‌های اخیر از آن به عنوان راهکاری برای کاهش فقر روستایی به خصوص در کشورهای در حال توسعه مورد توجه سیاست‌گذاران واقع شده است. بنابراین چنانچه با آگاهی و دانش مناطق گردشگری روستایی انتخاب شوند، می‌تواند منجر به توسعه همه جانبه و پایدار روستا گردد. دستاوردهای علمی و پژوهشی نشان می‌دهد، صنعت گردشگری زیر مجموعه صنایع خدماتی می‌باشد و از آنجا که خدمات یکی از مواردی است که تولید و یا ارزش افزوده آن در محاسبه تولید ناخالص داخلی یک کشور و همچنین نواحی روستایی لحاظ می‌گردد، در نتیجه درآمد حاصل از صنعت گردشگری در تولید ناخالص داخلی محسوب می‌شود و به صورت مستقیم بر رشد اقتصادی اثرگذار است. صنعت گردشگری به صورت غیر مستقیم نیز بر رشد اقتصادی اثرگذار است. به صورتی که اگر گردشگری به دلیل تعامل زیادی که با دیگر فعالیت‌های اقتصادی دارد، سایر فعالیت‌های اقتصادی که به صنعت گردشگری کالا و یا خدمات ارائه می‌دهند و یا محصول آن را مصرف می‌کنند، همراه با رشد صنعت گردشگری رشد خواهند کرد.

در محدوده مورد مطالعه به علت عدم شکل‌گیری و تعامل بین این بخش با سایر بخش‌ها طی دهه‌های اخیر، باعث شده است تا گردشگران امکان ماندگاری و افزایش اثرات مثبت گردشگری را در محدوده با افزایش مخارجی که انجام می‌دهند نداشته باشند، این فرایند باعث می‌شود منافع بیشتری به منطقه نرسد. نکته مهم در اینجا تأکید بر دو ویژگی مهم محدوده مورد مطالعاتی از نظر هزینه‌های گردشگران است. نخست اینکه هرچه مجموع مبالغی که گردشگران در محدوده میزبان هزینه می‌کنند بیشتر باشد، صنعت گردشگری تأثیرات قابل توجه‌تری بر اقتصاد شهرستان پارس‌آباد بر جای می‌گذارد. ویژگی دوم آن است که هر گردشگر تا چه اندازه پول در محدوده میزبان هزینه می‌کند. در واقع موضوع شدت هزینه‌های گردشگران به توانایی محدوده میزبان در واداشتن گردشگران به پول خرج کردن وابسته است. به عبارت دیگر، موضوع هزینه کردن از سوی گردشگران به حدود امکانات و تنوع جذابیت‌ها مرتبط می‌گردد. اما این امر موجب گسترش حجم فعالیت‌های اقتصادی مرتبط با صنعت گردشگری محدوده نشده است و در واقع بر درجه تأثیرگذاری این صنعت در رشد اقتصادی محدوده تأثیری زیادی برجای نگذاشته است.

پائین بودن مقادیر میانگین بدست آمده از تأثیرات بعد اقتصادی بر توسعه گردشگری که گویه‌های نظیرافزایش قدرت خرید مردم، افزایش خریدوفروش واحدهای مسکونی، کاهش احساس تورم و گرانی، افزایش مصرف هفتگی میوه و سبزی در برنامه غذایی، راه‌اندازی کسب‌وکارهای جدید، افزایش دارایی‌های روستایی، افزایش مصرف هفتگی پروتئین

در وعده‌های غذایی، خرید وسایل ضروری اولیه زندگی، افزایش میزان سرمایه‌گذاری، افزایش علاقه و رضایت از شغل، کاهش بیکاری اعضا خانواده، افزایش میزان پس‌انداز، افزایش پس‌انداز ماهانه و سالانه، کاهش پیش‌فروش محصولات و تولیدات، افزایش میزان درآمد، تنوع شغلی بر اثر توسعه گردشگری تفاوت سطح معناداری مطلوبیت عددی نیز به شکل منفی ارزیابی و برآورد شده می‌باشد. بر اساس نتایج مطالعات پژوهش در محدوده‌ی مورد مطالعه به‌طور کلی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌هایی برای جوامع روستایی در زمینه توانایی‌های مربوط به هر منطقه وجود دارد که می‌توان با شناخت به توسعه‌ی روستاها کمک کرد شناخت ضعف‌ها و محدودیت‌ها پیشروی گسترش توسعه گردشگری بر کاهش میزان فقر در توانمندسازی اقتصادی در موفقیت و پیشرفت و بهتر شدن اثرات آن نقش مهمی دارد، بنابراین در این بخش پژوهش پیشنهادهایی ارائه داده می‌شود که توجه آن‌ها در فرایند توسعه گردشگری مؤثر واقع شود؛

۱- تعریف شاخص‌های مناسبی برای ساکنینی که تمایل به ارائه خانه‌های خود به گردشگران در دوران پیک گردشگری هستند.

۲- فروش محصولات دامی و باغی به گردشگران، توسعه خرده‌فروشی و... توسعه سرمایه‌گذاری در روستا توسط گردشگران و مالکان خانه‌های دوم سرمایه‌گذاری در ساخت‌وساز ویلاها.

۳- به‌کارگیری نیروی کار زنان روستایی که در اثر ورود گردشگران دیگر از آن‌ها جهت انجام امور کشاورزی استفاده نمی‌شود. در تولید صنایع دستی و خانگی (قالیافی، تولید لبنیات محلی و...)

۴- بالا بردن سطح امکانات تفریحی و رفاهی، با توجه به ظرفیت بالای آبی منطقه و وجود رودخانه خروشان می‌تواند به تأسیس استخرهای شنا و قایقرانی در رودخانه

۵- بهسازی شبکه‌های ارتباطی بین روستاهای جهت افزایش ورود گردشگران به همه روستاها.

## References

- Khaemi Asl, M, Soltani, A, Mostafavi, M, Zari Jodi Moshfagh, A (2017), A Comparative Study of the Concept of Poverty in Imamieh Jurisprudence and Conventional Economics ;Islamic Economics Studies, Ninth Year, No. 2 (18th consecutive) Spring-Summer 2016, .(in persion).
- .Bright, Adiyia. (2014). "Spatial analysis of Tourism Income distribution in The accommodation Sector in Western Uganda". *Tourism and Hospitality Research*.
- .Deller,s, (2010), RURAL POVERTY, TOURISM AND SPATIAL HETEROGENEITY, doi:10.1016/j.annals.2009.09.01.
- .Mshenga, P. M. Richardson, R. B. Njehia, B. K. & Birachi, E. A. (2010). The contribution of tourism to micro and small enterprise growth. *Tourism Economics*, 16(4), 953-964.
- Abrahimi, Mehdi (2011), Income Poverty, Capability Poverty, and Social Exclusion: The Process of Delivering Concepts in Surveying Poverty and Deprivation, *Social Security Quarterly*, Vol. 12, No. 45, pp. 40-41-43 .(in persion).
- Adato,m, MICHAEL R,p, & JULIAN MAY,c (2006), Exploring Poverty Traps and Social Exclusion in South Africa Using Qualitative and Quantitative Data, *Journal of Development Studies*, Vol. 42, No. 2, 226–247, February 2006, p. 229-230.
- Asgari, M, Ghafourzadeh, H (2013), Comparative Analysis of Multidimensional Poverty Index in Islam and Conventional Economics, *Two Islamic Economics Studies Quarterly*, Volume 6, Issue 2, Spring and Summer 2014, pp. 53-82.(in persion).

- Baggio and Sainaghi, (2011), Complex and chaotic tourism systems:towards a quantitative approach, March 2011: International Journal of Contemporary Hospitality Management,p2.
- David J. Telfer, (2002), 81-111.
- Farouki, Farika (2012), Formulation of Urban Design Criteria with a Culture-Based Recreation Approach for Promoting Cultural Tourism in Ancient Context Case Study: Part of the Historical Context of Sanandaj, MA Thesis in Urban Planning, Supervisor: Mahmood Nasiri, Ansari Art and Architecture, Tarbiat Modarres University. (in persion).
- Fattai, Mehri, Sidi, Frank, Fattai, Parisa (2014), Impact of Community-Based Empowerment Programs to Increase Social Capital of Khorramabad Residents.(in persion).
- Ghadiri Masoum, M, Razvani, M, Jomehpour, M, Baghbani, H (2015), Leveling of Livelihoods in Mountain Tourism Villages Case: Upper Taleghan Village in Taleghan County, Journal of Space Economics and Rural Development, Year Fourth, No. 2, Summer 2015. (in persion).
- Gholizadeh, Mahdih, (2016), Investigating the Impact of Tourism on Triangle, Poverty Inequality and Economic Growth, Journal of Tourism Management Studies, Volume 11, Issue 36, Winter 2016, pp. 160-125. (in persion).
- Shahsavari, Golnaz, Rahmani, Bijan, Rahmani Fazani, Abdolreza (2016), Spatial distribution of poverty using cost and income on sustainable development of rural households (Case study: Rural areas of West Azerbaijan province), Quarterly Journal of New Attitudes In the human geography of the twelfth year, third issue, summer 1399. (in persion).
- Darvishi, Reza, Rezaei, Mohammad Rezaei, Shamsuddin, Ali (2015), An Analysis of Coastal Tourism Development Capabilities in Deylam Port Using Quantitative Model, Quarterly Journal of New Attitudes in Human Geography, Tenth Year, No. 4.autumn 2016. (in persion).
- Niti, Mohammad Reza (2016), Analysis and Study of the Role of Tourism Resources in the Sustainable Development of Tourism in Hyderabad, India, Quarterly Journal of New Attitudes in Human Geography, Twelfth Year, Issue 3, Summer 2016. (in persion).
- Hejazi, A, Moderator, M, Rahimi, M, Mehrouz, A, (2016), Investigation of Aras River Canal Changes Using Russian Transect during 1987 to 2014 and Impact of Construction Mechanisms on River Route Correction (from Aslandoose (To Pars Abad), Environmental Geography, No. 20, Winter 2016.( in persion).
- Iceland, J, Bauman, j, (2007), Income poverty and material hardship:How strong is the association? The Journal of Socio-Economics 36 (2007) 376-396,p378.
- Izadi, Samad .Mohseni, Abbas (2014), Investigation of Staff Empowerment Paths in Mazandaran Education Offices and Presenting a Proper Model, New Approach in Educational Management Fall 2015, Sixth Issue, No. 6 .Pages, 27-26.(in persion).
- Jalalian, Hamid, Namdarie Faroush, Pasazadeh, Asghar (2014), The Impacts of Rural Tourism on Rural Development of Kaji Shahjah Kermanshah, Journal of Geosciences User Research, Fifteenth Year, No. 36, Spring 94. (in persion).
- Khodad Kashi, Farhad, Heidari, Khalil (2009), Measuring Poverty Indicators Based on Nutrition Performance of Iranian Households, Economic Research Journal, Ninth Year, No. 3, Fall 2009.(in persion).
- Lopez-Mosquera, N. & Sanchez, M. (2011). Emotional and satisfaction benefits to visitors as explanatory factors in the monetary evaluation of environmental goods. An application to periurban green spaces. Land Use Policy, 28, Pp151-166.
- Matiie Langroodi, Seized Hossein and Mahra Nosrati, (2011). Feasibility of Tourism Development in Rural Areas of Tourist Camps. (in persion).
- Mihalič, T, 2002, Tourism and development: Concept and Issues. Chapter 3:
- Mirmohammadi, M, Hassanpour, D, Ghasemi Bonaberi, H (2013), Key Factors of Employee Empowerment Success, Quarterly Journal of Management Studies (Quarterly), Number 83, Spring 2016, pages, 93-۱۱۴ .(in persion).



- Morales Fernández, (2012), Tourism as an Alternative to the Development for Rural Areas and the Creation of Employment, *International Journal of Humanities and Social Science* Vol. 2 No. 20 [Special Issue – October 2012].
- Mostafavi, M., Hooshmand, M., Mohaghegh, A) .2011 .(The Impact of Tourism on Poverty Reduction in Iran, First National Conference 1. Tourism and Kurdish Nature of Iran Zamin, Hamedan. (in persion).
- Mousavi, Mir Najaf, Abdollah Zadeh, Mehdi, Kashkol, Ali (2016), Presenting a System Analysis Model with a Systematic Approach in Tourism Planning (Case Study: Maku City), Volume 48, Number 1.(in persion).
- Nasrpour, M, Mousavi, N, Sepahvand, R (2018), Investigating the Impact of Non-Therapeutic Factors on Health Tourism Development, *Journal of Tourism and Development*, Seventh Year, Third Issue, Fall, p. 215. (in persion).
- Navabakhsh, M, Azkia, M, Vosoughi, M, Sadat Mashrae Barzareh, Z (2015), Assessment of Factors Affecting Empowerment (Case Study: Vulnerable Women in Tehran), *Economics and Management Journal Shapa town*: 2345-22870.(in persion).
- Okech. R. Haghiri, M. george, B,(2012), rural tourism as a sustainable development alternative: an analysis with special reference to luanda, kenya, special issue: sustainability, tourism & environment in the shift of a millennium: a peripheral view. *Cultur, ano 06 - nº 03 - ago/2012*. [www.uesc.br/revistas/culturaeturismo](http://www.uesc.br/revistas/culturaeturismo) licença copyleft: atribuição-uso não comercial-vedada a criação de obras derivadas.
- Darvishi, Houshang, Pourramazan, Issa, Molaei Hashjan, Nasrollah (2020), Analysis of the role of tourism in the economic development of rural areas of Rudsar city in the last two decades, *Quarterly Journal of New Attitudes in Human Geography* Year 12, Issue 3, Summer 2020.. (in persion).
- Rangi Abadi, A, Ziaei, M, Yazidpour, H (2010), An Analysis of Tourism Facilities and Facilities of Kurdistan Province from the Viewpoint of Tourists, *Human Geography Research*, Volume 2, Issue 4, 2010. (in persion).
- Rav allion,M, (2012). Poverty lines across the world, *Oxford Handbook of the Economics of poverty*. Access 12 oct 2012, from; [hit; //works. Bepres. Com/ martin-ravallion/20](http://works.bepres.com/martin-ravallion/20).
- Romani A, Einali J, Hadi Pour M, Hajipour M (2016).Estimation and Evaluation of the Relationship between Tourism Impact and Poverty Reduction in Rural Areas; Case Study: Chenghora and Esmail Abad Villages-Avaj County, *Journal of Tourism Space*, Fourth Year No. 20. (in persion).
- Shakouri, Bahrami, Shaghayegh .(2014). The Study of the Impact of Rural Tourism on Poverty Reduction from the Sustainable Livelihoods Case: The Case of Qaleo and Kline Villages of Ray County .*Local Development (Rural-Urban)*, 6 (1),1-24.
- Sharpely, R and David, T. (2008). *Tourism and Development*, London, Routledge.
- Ssewanyana,Sarah N, (2009),chronic poverty and Houeshold Dynamics in Uganda.chronic poverty Research centre, working paper No.139.
- Statistical Yearbook of (2018) Ardabil Budget Program Organization. (in persion).
- Taqvai, Masoud and Mousavi, Sayed Ali (2012), Investigating the Factors Affecting Urban Tourism Sustainability with Emphasis on Urban Textures Reclamation and Case Study: Central Mashhad City (Isfahan University 2011). (in persion).
- Tourism and Economic Development Issues, Edited by: Richard Sharpley and
- Turkic, c, E, Anca, t. (2008). Types and Forms of Tourism. *Acta Universities daubes*, Nol. 92-104WTO, [http://www.answer.com/ tourism &r= 67](http://www.answer.com/tourism&r=67), 2004 a.
- UNWTO (2014), *Tourism Highlights, 2014Edition*, Madrid: World Tourism Organization.
- UNWTO, S. O. T. (2015). *International Tourism: First results of 2011 confirm consolidation of growths*.
- Vanegas, Manuel. (2014). “The Triangle of Poverty, Economic Growth and Inequality in Central America: Does Tourism Matter?” *Worldwide Hospitality tand Tourism Themes*, Vol. 6, No. 3: 277-292.

- Wearing, S. (2008). Pro- poor tourism: Who Benefits? Perspectives on Tourism and Poverty Reduction. Publication in Reviews. **Annals Of Tourism Research**. 35.33-51.
- Wosoughi, Mansour, Habibi Sauna (2014), Indigenous Knowledge; a Step Toward Localization of Rural Development and Rural Empowerment, Volume 2, Number 4 .(in persian).
- Zanganeh Asadi, M, Akbari, E, Bahrami, Sh, Pour Eskandar, B, (2015), Investigating the Effect of Geographical Factors on Groundwater Oscillation in Pars Abad Plain Moghan Quarterly Journal, Geography, No. 59, Autumn 2016 , p273 .(in persian).
- Zardan, Maysam, Mansour Bahmani, Moslem (2015), Village Tourism and Principles of Sustainable Tourism Development, National Conference on Sustainable Development, August 2015. (in persian).
- Zrouki, Ash, Shamiri Shormosti, M (2011), Poverty Line Estimation in Mazandaran Province during Iranian Economic Planning, Journal of Business Research, No. 64, Fall 2012, pages 245-223.(in persian).
- Mohammadi, H. (2006), Applied Meteorology, University of Tehran Press. (in persian).
- Deputy of Strategic Supervision Planning of Ardabil Governorate, Ardabil Statistics Yearbook 2016. (in persian).
- Savarkhani, Baqer (2008), Research Methods in Social Sciences: Principles and Foundations. Volume 1. 2008. Tehran Research Institute of Humanities and Cultural Studies. . (in persian).
- Statistics and Information Unit of Moghan Agro-industry and Animal Husbandry Company, 2008. (in persian).



**Assessing the effects of tourism development on reducing poverty and economic empowerment, Case study: villages of Parsabad Moghan city**

**Behrooz Mohammad Yeganeh\***

Associate Professor, Department of Geography, Zanjan University, Zanjan, Iran

**Mehdi Cheraghi**

Assistant Prof., Dept. of Geography & Rural Planning, Zanjan University, Zanjan, Iran

**Sorayya Nasiri**

M.A. of Planning and Tourism

---

**Abstract**

Tourism is the world's largest service industry in terms of revenue generation and has undergone many economic changes that can have a significant impact on employment as a powerful economic industry. In the present article, in order to study the development of tourism, the reduction of poverty and economic empowerment of households in the villages of Parsabad city has been discussed. This research has been used in terms of application type and in terms of nature of performance, descriptive-analytical and library data and field methods for data collection. The statistical population of this study is 13 villages studied in Parsabad city. According to the Cochran's formula, 352 households were identified as sample size and completed using systematic sampling of questionnaires. The research findings using the test (Wilcomsson and t two pairs) indicate that, based on t-statistics (7.404) of tourism development rate and all dimensions (except physical dimension) with average t-values: (2.83). (In the post-tourism era, it has declined significantly. On the other hand, the rate of tourism development has decreased by 7.404 t at the time after tourism development, As a result, more regional planning needs to be developed for tourism. And it can serve as a source of income for the region and the country, reducing poverty and unemployment. The reality is that the tourism industry has not been very successful in this region.

**Keywords: Tourism, Rural Tourism, Rural Development, Pars Abadmegan City**

---

\* (Corresponding author) behrozyeghaneh@.com